

Themanummer
Taalkamer

redactie Jacques VAN KEYMEULEN

WOORD VOORAF

Beste lezer,

We hebben in 2002 het geduld van onze abonnees op de proef moeten stellen: het eerste nummer viel immers pas in oktober in de bus en het tweede nummer hebt u ook nog niet zo lang geleden ontvangen. De redactie wil zich hiervoor verontschuldigen. Het dubbelnummer van Oost-Vlaamse Zanten 2002/3-4, dat u nu in handen hebt, is een themanummer dat volledig gewijd is aan dialectologie, meer bepaald aan de 'Taalkamer' in het Huis van Alijn in Gent.

Waarschijnlijk is dit themanummer het laatste nummer van het tijdschrift dat 'Oost-Vlaamse Zanten' heet. Er is in 2002 namelijk heel wat gebeurd. Allereerst is er het feit dat de hele volkskundige sector sedert enkele jaren in beweging is gekomen: nieuwe thema's en gezichtspunten werden besproken (zie OVZ 76, 2001/2); er werden plannen gemaakt voor nieuwe initiatieven en tijdschriften ... Kortom, de Koninklijke Bond van Oost-Vlaamse Volkskundigen en de redactie van Oost-Vlaamse Zanten moesten in een nieuwe omgeving hun weg zien te vinden. In de tweede plaats is er een samenwerking gegroeid met de Bond van West-Vlaamse Volkskundigen en werd besloten een gezamenlijk tijdschrift uit te geven, met een nieuwe naam: **Van Mensen en Dingen. Tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen.**

Op dit ogenblik zijn we de redactie en de redactieraad aan het vernieuwen en aan het versterken en worden er contacten gelegd met allerlei verenigingen en instituten. We hopen u binnenkort het vernieuwde tijdschrift te kunnen presenteren en na een inhaalbeweging opnieuw op tijd te verschijnen.

Jacques Van Keymeulen
hoofdredacteur

Vakgroep Nederlandse Taalkunde RUG
Blandijnberg 2, 9000 Gent

INHOUD

Woord Vooraf	166	Maldegem 1	224
Inhoud	167	Maldegem 2	225
Inleiding	168	Maldegem 3	225
Het Vlaamse dialect in Frankrijk	173	Maldegem 4	226
Frans-Vlaams	175	Meigem	227
Bray-Duinen	176	Oosteeklo	228
Godewaarsvelde	176	Oostwinkel	229
Meteren	177	Ronse	229
Rekspoede	178	Sint-Kornelis-Horebeke	231
Zegers-Kappel	178	Sint-Niklaas	232
Het West-Vlaams	181	Sint-Pauwels	233
West-Vlaams	184	Temse	234
Brugge 1	185	Wetteren 1	235
Brugge 2	186	Wetteren 2	236
Ieper	187	Zottegem	237
Koksijde	187	Het Brabants	238
Kortrijk	188	Brabants	240
Nieuwpoort	190	Aalst	241
Oedelem	191	Aarschot	241
Oostende	193	Antwerpen 1	242
Oostkerke	194	Antwerpen 2	243
Roeselare	195	Antwerpen 3	243
Ruiselede	196	Edegem	244
Torhout	197	Elingen	245
Vlissegem	199	Geel	246
Waregem	200	Herentals	247
Woesten	201	Hoogboom	248
De dialecten in Zeeuws-Vlaanderen	202	Jette 1	249
Zeeuws-Vlaams	204	Jette 2	249
Axel	205	Leuven 1	250
Breskens	206	Leuven 2	251
Hulst	206	Londerzeel	251
Sas van Gent	207	Mol	252
De dialecten in Oost-Vlaanderen	209	Ninove	253
Een eigenzinnig dialect: het Gents	212	Turnhout	254
Oost-Vlaams	215	Het Limburgs	255
Gent 1	216	Limburgs	257
Gent 2	216	Bree	258
Gent 3	218	Genk	258
Gent 4	219	Hasselt 1	259
Geraardsbergen	219	Hasselt 2	260
Kaprijke	222	Leopoldsburg	261
Lokeren	222	Lommel	262
Lozer	223	Maaseik	264
		Maastricht	265
		Meldert	265
		Sint-Truiden	266
		Tongeren	267
		Uikhoven	268

INLEIDING

Een themanummer over dialectologie

Dit themanummer is volledig gewijd aan de 'Taalkamer' in het Huis van Alijn in Gent, die op 18 oktober 2002 geopend werd. Na een inleiding over dialecten, dialectologie en de Taalkamer zelf, worden in dit nummer 6 korte teksten gebracht waarin de verschillende dialectgroepen gekarakteriseerd worden die in Nederlandstalig België (+ Frans- en Zeeuws-Vlaanderen) gesproken worden: Frans-Vlaams, West-Vlaams, Oost-Vlaams, Zeeuws-Vlaams, Brabants en Limburgs. 'Vlaams' heeft in de dialectologie dus een andere - en engere - betekenis dan in het gewone taalgebruik. De Antwerpenaars zijn we niet vergeten; het dialect van de stad en de provincie Antwerpen behoort echter tot de Brabantse dialectgroep. Aan het Gents wordt een apart hoofdstuk gewijd; het Huis van Alijn is immers een Gents museum. De teksten zijn bedoeld voor een breed publiek; er is bewust afgezien van bibliografie.

Elke tekst wordt gevolgd door de transcripties van de geluidsfragmenten die in de Taalkamer te beluisteren zijn. De transcripties zijn per dialectgroep samengebracht en zijn alfabetisch geordend naar de plaats van herkomst van het dialect. Uit de inleidende teksten zal echter duidelijk worden dat de grenzen van de dialectgroepen niet overeenstemmen met de provinciegrenzen; Aalst en Ninove bv. liggen in Oost-Vlaanderen, maar spreken een Brabants dialect. Een overzichtskaartje per reeks transcripties maakt duidelijk waar de betreffende gemeenten gesitueerd moeten worden. De Limburgse reeks bevat één dialect uit Nederlands Limburg, nl. dat van Maastricht. Een aantal teksten zijn vanuit volkskundig oogpunt misschien minder interessant, maar ze zijn terwille van de volledigheid toch opgenomen. Op die manier is dit themanummer de uitgeschreven versie van

wat in de Taalkamer ten gehore wordt gebracht. Sommige teksten worden geïllustreerd door foto's, die meestal uit de KBOV-Fototheek komen.

Bij dit themanummer gaat een cd-rom met zes geluidsfragmenten, die dienen als voorbeelden voor de verschillende dialectgroepen. De volledige Taalkamer, met alle 77 geluidsfragmenten voor 64 gemeenten, alle transcripties en alle teksten, is ook op cd-rom verkrijgbaar. De volledige Taalkamer-cd-rom is te bestellen bij het Huis van Alijn, Kraanlei 65, 9000 Gent (tel. 09/2692350; e-mail: huis.alijn@gent.be) en kost 12 euro.

Dialecten

De traditionele dialecten zijn geografisch gedifferentieerde natuurlijke taalsystemen (d.w.z. niet genormeerd door school of schrift), die van generatie op generatie mondeling zijn overgeleverd en die voortzettingen zijn van het Middelnederlands. Ze zijn linguïstisch erg interessant, niet alleen omdat ze talrijke oude taalvormen bewaard hebben, maar ook omdat in dialecten taalverschijnselen en taalveranderingen in een 'natuurlijke' omgeving bestudeerd kunnen worden. De studie van de dialectwoordenschat laat zien hoe de dialectsprekende bevolking haar leefwereld heeft gecategoriseerd en materiële en geestelijke innovaties talig heeft verwerkt. De geografische patronen in het dialectlandschap reveleren bovendien de contactmogelijkheden en de sociaal-economische gerichtheid van de bevolking in heden en verleden. Sedert het einde van de 19de eeuw zijn de dialecten dan ook onderwerp van wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten; er bestaat een zeer uitgebreide vakliteratuur terzake met o.m. het gespecialiseerde tijdschrift *Taal en Tongval*.

Dialectologie aan de Universiteit Gent

De dialectologie heeft aan de Universiteit Gent in de vakgroep Nederlandse Taalkunde (voorheen 'Seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialectologie') altijd een zeer sterke positie ingenomen. De professoren Nederlandse Taalkunde waren meestal dialectologen: voor het verleden noemen we Edgard Blancaert, Willem Pée en Valeer Vanacker. Vandaag zijn het de professoren Johan Taeldeman en Magda Devos die zich met historische linguïstiek en 'variatielinguïstiek' (= de overkoepelende term voor dialectologie en sociolinguïstiek) bezighouden. Aankomende neerlandici krijgen in hun opleiding nog steeds een stevige inleiding in de historische taalkunde. In de licentie kunnen de studenten een keuzevak volgen dat de geografische en sociale taalvariatie behandelt. Vele tientallen licentiaatsverhandelingen en doctoraten handelen over dialectologische of sociolinguïstische onderwerpen.

Aan de vakgroep zijn er grote dialectologische materiaalverzamelingen aangelegd en lopen momenteel belangrijke projecten, meestal in samenwerking met andere universiteiten of instituten. We geven een kort (historisch) overzicht. Prof. **Edgard Blancaert** is de initiatiefnemer van de **Reeks Nederlandse Dialectatlassen (RND)**. In de RND worden een 140 zinnestjes in het dialect vertaald en in fonetisch schrift weergegeven voor ongeveer 2000 gemeenten in het hele Nederlandse en Friese taalgebied. Ook de naam van prof. **Willem Pée** moet verbonden worden met de RND, maar vooral met het grootscheepse, thematisch opgezette **Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD)**, dat in 1972 op zijn initiatief van start ging, en dat qua werkwijze parallel loopt met de oudere projecten **Woordenboek van de Brabantse Dialecten (WBD)** en **Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD)**, die aan de KUNijmegen (1960-) en KULeuven (1991) worden samengesteld. Momenteel is prof.

Magda Devos promotor van het WVD en voorzitter van het samenwerkingsverband tussen de drie redacties. Prof. **Valeer Vanacker** is o.a. bekend voor het **geluidsarchief**, de grote verzameling van banden met spontane gesprekken in dialect.

Prof. **Johan Taeldeman**, de huidige hoogleeraar Nederlandse Taalkunde, is een van de initiatiefnemers van het **Goeman-Taeldemanproject** (het zgn. GTP-project), waarbij in een 600-tal plaatsen in het hele Nederlandse taalgebied een lange lijst woorden en constructies werd opgevraagd om een beter zicht te krijgen op de dialectische verschillen in verband met klank- en vormleer. Het GTP-project resulteerde in de **Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (FAND)** en de **Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (MAND)**, twee atlanten die nog niet voltooid zijn. Daarnaast is ook de **Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND)** van start gegaan, waarvan prof. **Magda Devos** een promotor is. Naast de bovenvermelde grote ondernemingen liepen en lopen nog talrijke andere onderzoeksprojecten die variatielinguïstische onderwerpen behandelen.

Voor meer inlichtingen over de vakgroep Nederlandse Taalkunde van de RUG en over het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten, zie de websites:

<http://allserv.rug.ac.be/~jtaeldem>

<http://www.flwi.rug.ac.be/dialect>.

Het geluidsarchief

In de jaren 1960 en '70 werd aan het "Seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialectologie" van de RUG een grote verzameling bandopnames met gesprekken in dialect aangelegd. Het was de bedoeling spontaan taalmateriaal te verzamelen als basis voor taalonderzoek (eerste opname: Dikkebus in 1961). De dialectologie gebruikte tot dan vooral vragenlijsten om op

een gerichte manier dialectgegevens bij elkaar te brengen. Taal laat zich echter niet altijd makkelijk 'bevragen'. Een taalgebruiker is zich van vele verschijnselen uit de eigen taal niet bewust, en blijft op de vragen van de onderzoeker soms het antwoord schuldig. Vooral het onderzoek naar de zinsbouw (de zgn. 'syntaxis') is moeilijk met vragenlijsten uit te voeren. Prof. Vanacker, de grondlegger van de studie van de dialectsyntaxis, wou dan ook door middel van spontane gesprekken woordvolgordeverschijnselen op het spoor komen. (bv. *'k en weet ekik dat niet* voor Ndl. *Ik weet dat niet*; het dialectzinnetje bevat de dubbele ontkenning *en ... niet* en de dubbele herhaling *ekik* van het persoonlijk voornaamwoord). De banden zijn overigens niet alleen voor syntaxis van belang; ook verschijnselen als assimilatie of intonatie kan men beter via spontane taal dan via opvragingen bestuderen. Aan het Meertens Instituut in Amsterdam bestaat een gelijkaardige bandenverzameling voor Nederland.

De bandenverzameling van de vakgroep Nederlandse Taalkunde bevat op dit ogenblik vele honderden banden met zgn. 'vrije gesprekken'. Bij de opname ging men steeds op dezelfde manier tewerk. Een contactpersoon (dikwijls een student) werd gevraagd in de eigen gemeente een goede dialectspreker of -spreekster te zoeken. Die zegspersoon moest voldoen aan een aantal criteria: relatief hoge leeftijd, beide ouders van dezelfde gemeente, lage scholing en honkvastheid. De interviews met de dialectspreker werden doorgaans geleid door de contactpersoon, aangezien die (ongeveer) hetzelfde dialect sprak, en duurden gemiddeld een 40-tal minuten. Het onderwerp van het gesprek was in principe van minder belang - voor dialectologen gaat het immers om de taal - maar toch werd steeds geprobeerd om de informant interessante zaken te laten vertellen over zijn vroegere leefwereld. Vele gesprekken gaan over landbouwtechnieken, de Eerste Wereldoorlog (in de Westhoek), de taaltoestand (in Frans-Vlaanderen), oude ambach-

ten, de legerdienst, spel en vertier, het verschijnen van de auto, fiets, radio, TV ... kortom, over het dagelijkse leven. De banden hebben gaandeweg een steeds groter volkskundig en historisch belang gekregen. De oudste zegsman (uit Cadzand) is geboren in 1872! De bandenverzameling is echter nog niet volledig ontsloten: door gebrek aan financiële middelen raakte ze nooit volledig getranscribeerd. In 2001 werd in de vakgroep wel gestart met de digitalisering van de banden, omdat men zich zorgen begon te maken over de staat waarin ze verkeerden.

Het Huis van Alijn in Gent

Het geluidsarchief leidde een sluimerend bestaan tot Sylvie Dhaene, directeur van het Huis van Alijn in Gent (voorheen het Volkskundemuseum), inging op de suggestie om met het archief iets te doen. Niet alleen bevatten de banden 'levensverhalen' en inlichtingen omtrent tal van volkskundige onderwerpen, maar ook was er totnogtoe geen enkel museum dat iets toonde (of beter iets 'liet horen') omtrent dialecten. Dankzij de financiële ondersteuning van de Koning-Boudewijnstichting en de Vlaamse Gemeenschap werd in Het Huis van Alijn een Taalkamer opgesteld.

De Taalkamer

De Taalkamer bestaat uit een opstelling met 4 koptelefoons waarbij telkens 12 geluidsfragmenten ten gehore worden gebracht. Een boekje met transcripties zorgt ervoor dat de geluidsfragmenten ook door niet-dialectsprekers begrepen kunnen worden. Daarnaast is er ook een computeropstelling met een touch screen met 77 geluidsfragmenten, die door aanraking geactiveerd worden. In beide opstellingen wordt getracht een overzicht te bieden van de verschillende dialectgroepen. In een apart boekje worden de verschillende dialectgroepen beschreven: Frans-Vlaams, West-Vlaams, Oost-Vlaams, Zeeuws-Vlaams, Brabants en Limburgs. Het Gents krijgt speciale aandacht.

De dialectgroepen

Een van de resultaten van de dialectologie is het inzicht dat er tussen de verschillende dialectgroepen geen scherpe grenzen bestaan. Het dialectlandschap is van west naar oost een opeenvolging van zgn. 'kernlandschappen', waarbinnen de verschillende lokale dialecten maar in relatief geringe mate van elkaar verschillen, en 'overgangsgebieden', gevormd door zgn. isoglossenbundels, d.i. bundelingen van taalgrenzen die in elkaars buurt lopen en die de grenszone tussen twee dialectgebieden markeren. Elk lokaal dialect kan beschouwd worden als een combinatie van taalverschijnselen die elk apart een groter geografisch gebied bezetten. Uitzonderingen daarop zijn relatief zeldzaam; vooral stadsdialecten kunnen kenmerken vertonen die zeer lokaal zijn.

Op de kaart hieronder staan de verschillende dialectgroepen die in Nederlandstalig België (+ Frans- en Zeeuws-Vlaanderen) gesproken worden, met de overgangsgebieden ertussen. Er zijn drie grote groepen: Vlaams, Brabants

en Limburgs, die door overgangszones aan de Dender (+ benedenloop van de Schelde) (tussen Vlaams en Brabants) en aan de Gete (tussen Brabants en Limburgs) van elkaar gescheiden worden.

'Vlaams' in de dialectologische zin betekent dus iets anders dan in de gewone taal. Het Vlaams kan onderverdeeld worden in West-Vlaams en Oost-Vlaams; strikt genomen hebben enkel de dialecten in de westelijke 2/3 van de provincie Oost-Vlaanderen eigen ontwikkelingen gekend. Het Frans-Vlaams is een deelgroep van het West-Vlaams; het Zeeuws-Vlaams sluit in West-Zeeuws-Vlaanderen en het Land van Axel aan bij het West-Vlaams / Zeeuws; de taal van het Land van Hulst en de grensdorpen is verwant met die van Oost-Vlaanderen. Brabants wordt gesproken in de provincies Vlaams-Brabant, Antwerpen en in Noord-Brabant in Nederland - 'Antwerps' is dus geen aparte dialectgroep. Limburgs wordt gesproken in Belgisch en Nederlands Limburg.

De grote dialectgebieden in Nederlandstalig België

Naar: Taeldeman J., 'De regenboog van de Vlaamse Dialecten'. In: Devos, M., et al., Het taallandschap in Vlaanderen. RUG, Academia Press (2001), blz. 8.

De transcripties

Men kan dialect transcriberen op verschillende manieren. Er bestaat een gespecialiseerd 'fonetisch schrift' waarmee men zeer nauwkeurig dialectklanken kan weergeven. Voor het grote publiek is een dergelijke transcriptie echter onbruikbaar. Daarom is gekozen voor een zgn. 'vernederlandste' transcriptie. Dat wil zeggen dat de dialectklanken en de dialectische vormleer (bv. de verkleinwoorden) in de transcriptie grotendeels door hun Nederlandse tegenhangers worden vervangen. De dialectische woordenschat en de dialectische woordvolgorde blijven echter behouden. De vernederlandste transcriptie is dus geen vertaling, maar een soort omzetting naar het Nederlands! Moeilijke woorden of wendingen worden in voetnoten toegelicht. De fragmenten werden getranscribeerd door verschillende personen, die bovendien niet hun eigen dialect transcribeerden. Daardoor is het mogelijk dat de transcripties soms van elkaar verschillen in verband met verschillende gezichtspunten wat de vernederlandsing van de dialectische vormleer (bv. verbuigingen) betreft. De transcripties zijn vanuit wetenschappelijk oogpunt het beste bruikbaar voor syntactisch onderzoek.

Het hele geluidsarchief zou dringend volledig getranscribeerd moeten worden. De gesprekken gaan over gebeurtenissen die soms bijna honderd jaar achter ons liggen. De interviews worden hoe langer hoe 'onbegrijpelijker', niet alleen doordat het dialect aan het verdwijnen is en bepaalde woorden niet meer begrepen worden, maar ook doordat de mens van vandaag helemaal vervreemd is van de leefwereld van de meeste zeggspersonen.

Een samenwerkingsverband

Het Taalkamer-project kwam tot stand in een samenwerkingsverband tussen het Huis van Alijn en de vakgroep Nederlandse Taalkunde van de RUG, met financiële ondersteuning van de Koning-Boudewijnstichting en de Vlaamse Gemeenschap. Heel wat mensen hebben meegewerkt aan de totstandkoming ervan. Voor projectleiding en concept tekenen Sylvie Dhaene en Greet Vanderhaegen (het Huis van Alijn) en Jacques Van Keymeulen (Vakgroep Nederlandse Taalkunde RUG). De banden van het geluidsarchief werden gedigitaliseerd door Rieke Willems (RUG). Greet Vanderhaegen selecteerde de fragmenten. De transcripties werden gemaakt door Koen Vromant (RUG) en Hugo Ryckeboer (RUG); die voor Limburg door Rob Belemans (KUL). De spelling van de transcripties werd eenvormig gemaakt door Jacques Van Keymeulen, die ook de meeste voetnoten aanbracht. De illustraties bij de transcripties werden geselecteerd door Stefanie Haerynck (FVV). De digitale opstelling in het Huis van Alijn (kiosk-ontwerp en creatie) en de cd-rom werden verzorgd door Sofie Debals, Joost Laperre en Hugo Bourgeois. Els Dierick (RUG) leende haar stem bij het inspreken van de plaatsnamen.

De teksten over de dialectgroepen werden geschreven door prof. dr. Johan Taeldeman, dr. Jacques Van Keymeulen, dr. Hugo Ryckeboer en lic. Rob Belemans - allen professionele dialectologen.

dr. Jacques VAN KEYMEULEN
Vakgroep Nederlandse Taalkunde RUGent

HET VLAAMSE DIALECT IN FRANKRIJK

Het Vlaams in Frankrijk is de meest zuidwestelijke groep van de Nederlandse dialecten en is eigenlijk een onderdeel van het West-Vlaams, dat zelf met het Zeeuws in veel opzichten een homogene groep vormt en waar de interne verstaanbaarheid groot is.

Grosso modo kan men in Frans-Vlaanderen van noord naar zuid en van oost naar west vier dialectgebieden onderscheiden. Het noorden met het poldergebied en de aangrenzende rand van het Houtland heeft dikwijls een afwijkende woordenschat tegenover het zuiden, de regio rond Kassel en Hazebroek. In het noorden zegt men b.v. een *hofstee*, een *meesen* of *meisen*, een *hof* of *hoveke*, in het zuiden respectievelijk een *pacht(t)goed*, een *maarte*, een *ko(o)lhof* of een *lochting/lofting* voor 'hoeve, meid, tuin'. Fundamenteel is de oost-west tegenstelling.

Langs de grens is er allereerst een strook van enkele kilometer, twee à drie dorpen ver, waarbij nog vaak gelijkenis met het West-Vlaams in België te horen is, vooral in de woordenschat, b.v. *stekkerdraad* voor 'prikkeldraad' of *mikke* voor 'strolods'. De overige Frans-Vlamingen zeggen dan ook wel eens dat ze daar "Belgiëks" Vlaams spreken. Inderdaad, hoe verder men van de grens weggaat, hoe meer het Frans-Vlaams eigen kenmerken vertoont. Zodoende heeft een westelijke uithoek in de buurt van Millam, Bollezele en Lederzele heel wat eigenaardigheden, die restanten blijken te zijn van zeer oude westelijke evoluties van het Nederlands in zijn geheel.

Kenmerken van het Frans-Vlaams

(zie de kaart op blz. 183)

Het Vlaams in Frankrijk vertoont de algemene kenmerken van het West-Vlaams, maar in sommige opzichten vertoont het ook eigen trekken.

Het behoud van de 'ae'-uitspraak van de lange *a* voor *p*, *b* en *m* (labialen) en *k*, *g* en *ch* (velairen) is een typisch Kustnederlands verschijnsel, dat elders in West-Vlaanderen vanuit het oosten is verdrongen. Langs de kust en in de Westhoek spreekt men *schaap* en *maken* uit als *sjchaap* en *maakng* (mediale *a*). De uitspraak met een *oa* (velair) is thuis in het zuiden en heeft er de rijksgrens overschreden in de buurt van Boeschepe en Belle. Het uiterst westelijke Frans-Vlaams (ruime omgeving van Bollezele) vertoont met zijn *ae* (palataal) een restant van een oudere typisch westelijke Nederlandse klankontwikkeling, die in veel opzichten verwant is aan het Engels en het Fries. Ze beantwoordt b.v. aan de "geknepen Haagse *aa*" en aan de *èè*-achtige uitspraak op de Zeeuwse eilanden.

De *g* valt weg in *emaakt* (= *gemaakt*), en soms het hele voorvoegsel *ge-*, b.v. in *met* (= *gemet*) en *lukken* (= *geluk wensen*). Dat verschijnsel komt voor in de hele Westhoek, ook in België. Het is opnieuw een evolutie die ook in het Fries, het Gronings en het Engels voorkomt.

Het wegvallen van de slot-*n* in werkwoordsvormen en andere woorden in een 15-tal dorpen in het uiterste westen (*lope*, *ete*, *bime*, *buute*) is weer een restant van een Middelnederlandse ontwikkeling langs de kust, die ook nog in het Fries en het Engels parallellen heeft (vgl. Nederlands *werken* met Engels *to work*), maar die in het Middelnederlands van Vlaanderen en Brabant weinig voorkomt. Het weglaten van de slot-*n* in de standaarduitspraak is pas later vanuit Holland en Brabant verspreid.

Ook in de woordenschat zijn er duidelijk Noordzeegermaanse (of Ingweoonse) relicten, b.v. *zoeper* voor 'harde borstel' in een aantal dorpen in de buurt van Bollezele. Het woord is kennelijk afgeleid van een werkwoord *zoepen*, dat klankwettig beantwoordt

aan het Engelse *to sweep*; vergelijk *zoet* met *sweet*. Ook alleen in die omgeving kent men nog het woord *zuwe* voor een melkzeef, uit een Oudnederlands werkwoord *sihan*. Sommige andere typisch Noordzee-germaanse woorden zijn nu alleen nog maar in het Frans-Vlaams in gebruik, b.v. in het uiterste westen *wei* voor het bijwoord *weg* (vgl. Engels *away*); *blouwer* voor 'zware houten hamer' (vgl. Engels *to blow*), en overal *zole* voor 'ploeg' (vroeger ook in de West-Vlaamse kuststreek, Zeeland en Groningen)

De rijksgrens als dialectgrens in de Westhoek

Het valt op dat de rijksgrens in maar weinig gevallen ook een dialectgrens vormt. Een aantal grenzen i.v.m. klankleer of vormleer verlopen wel in de buurt van de rijksgrens, b.v. het wegvallen van *d* tussen klinkers (Frans-Vlaams *sniden* tegenover West-Vlaams *snieën*) en het achtervoegsel van het zwakke werkwoord in de onvoltooid verleden tijd (Frans-Vlaams *-ede*, *-tedel-dede* of *-ste* tegenover West-Vlaams *-tel-de*).

Slechts een tweetal klankvariaties vallen nagenoeg samen met de rijksgrens. Dat is allereerst de (soms facultatieve) uitspraak *sj* van de Nederlandse *sch* (ouder en dialectisch nog *sk*) in het Frans-Vlaams, die aan de West-Vlaamse kant van de grens steeds *sjch* luidt. Het persisteren van de *sj*-uitspraak aan het einde van het woord als in het Frans-Vlaamse *mensj*, *vleesj* (= mens, vlees) valt samen met de rijksgrens - op Bray-Dunes en Boeschepe na. Ook de uitspraak van de *-nd-* tussen klinkers, die evolueerde naar *-ng-* (over *-ngd-*) en daarna wegviel, maar waarbij de klinker door de neus werd uitgesproken, valt nu ongeveer met de rijksgrens samen. Oudere sprekers in West-Vlaanderen hebben die Frans-Vlaamse uitspraak ook nog, wat erop wijst dat het aan de Belgische kant om een herstel gaat onder invloed van de spelling. Het woord *honderd* bv. evolueerde in Frans-Vlaanderen als volgt: *oendert* > *oengdert* > *oengert* > *oeërt*; in West-Vlaanderen zegt

men nu meestal alleen *oendert*.

Voorts blijkt uit dialectlexicografisch onderzoek dat er voor de dialectische erfwoordschat zelden een woordgrens is aan de rijksgrens. Frans-Vlaanderen en de Belgische Westhoek vormen hier integendeel vaak een eenheid: b.v. *vinnig / gevinnigd* voor 'beschimmeld' of *vartigen / vortigen* voor 'rotten' (elders in Vlaanderen *vorten*); *rike(r)* voor een 'kluit aarde'; *poelweeg* voor het tasmuurtje in de schuur.

Sommige woorden zijn in Frans-Vlaanderen nog levend, terwijl ze aan de Belgische kant totaal verouderd of in onbruik zijn. Voorbeelden zijn *boud* of *bold* voor 'gier' of *kuisch* voor 'netjes, proper'. Een enkele keer sluit het Frans-Vlaams op die manier in woordgebruik nog aan bij het Standaardnederlands, terwijl de Belgische dialecten daar steevast van afwijken. Voorbeelden zijn: *lust je dit of dat* voor 'heb je goesting naar', *glimmen* voor 'blinken', *touw* voor 'koord'.

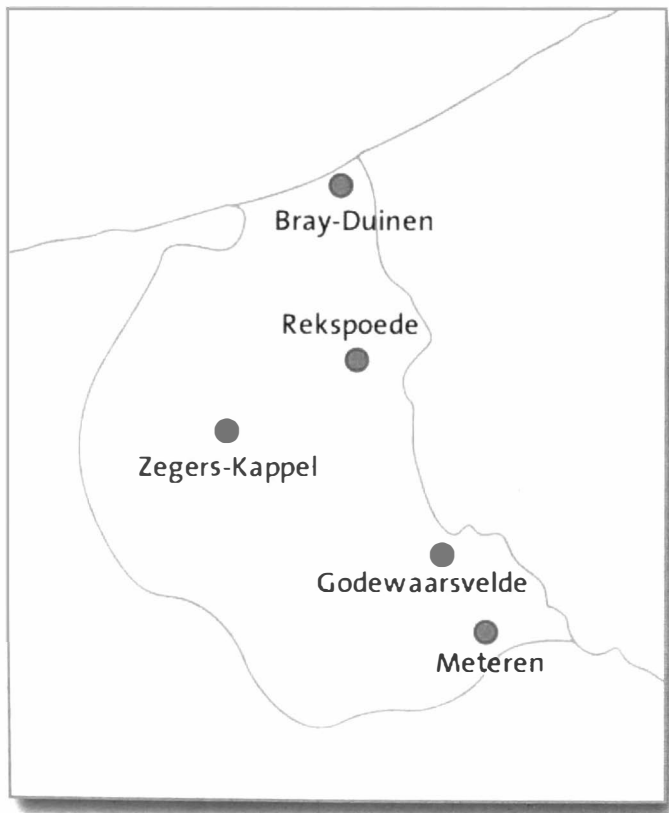
Wat sterk opvalt, is de veel grotere ontleening aan de Franse kant van de rijksgrens uit de Franse en Picardische woordschat. Een enkele keer is het Frans-Vlaams hier conservatief gebleven tegenover het West-Vlaams, b.v. met *bezien* (Nederlands erfwoord) tegenover West-Vlaams *proberen* (Frans leenwoord). In de regel echter is in het Frans-Vlaams de interferentie van het Frans in de woordschat veel groter.

Taalsituatie

Terwijl het West-Vlaams in België nog zeer levenskrachtig blijkt, is het Vlaams in Frans-Vlaanderen langzaam aan het uitsterven. Sedert de laatste oorlog is het niet of nauwelijks nog als gezinstaal in gebruik en wordt het niet meer aan de jongeren doorgegeven. Alle berichten over heropleving ten spijt zal met de huidige generatie van 60-plussers het Vlaamse dialect er ook stilaan verdwijnen.

FRANS-VLAAMS

(5 gemeenten, 5 transcripties)

Bray-Duinen

De schoonste kermis was in september

Verteller: Marguerite (°1908)

Opgenomen: 25 mei 1965

De schoonste kermis was in september, *hè*, als de IJslandvissers thuis waren, dat was toen de kermis. Dat is nu lijk zondag, dat is visserskermis, maar dat is de visserskermis van de bootjes van de vissers hier en, och Here, 't zijn geen meer, 't zijn geen meer, 't zijn, *allez*, ze willen al landwerk doen en ze willen al blijven leren en al zulke dingen, 't is al Firmenie ⁽¹⁾ om zo te zeggen, *enee*, maar toen, dat was hier, *awel*, dat is visserskermis, 't is al landwerk, 't zijn al landmensen, *hé*, maar in september, op 't laatste van september, 't was d'IJslandse, d'IJslandse kermis.

En wat deden ze dan met die kermis, vertel dat een keer.

Eh wè... goeie mens, de quadrille dansen, *hé*, *hé*, *hé*, maar 't was al schoonder of nu, *wè*.

Ah, ja-t, *hé*.

Ah, wel Here, ja-t, *enee*, *ah*, ja-t, ik vind dat moment van toen, enne lijk dat je toen de *bretagne* ⁽²⁾ had, als je ze alzo ziet dansen - ik heb ik geen televisie, maar ik heb 't al gezien - als je ze alzo ziet de quadrille dansen als dat heel gelijk is, *hé*.

't Is juist dat, *hé*.

als dat heel gelijk is, en als ik m'n moeder zagen toen dansen, ja, een meisje zijn en als die, die vissers tegare ⁽³⁾ die quadrille daar dansen, *ewel*, en 't was toen nog den orgel dat ze zelve droeien ⁽⁴⁾, *enee*, *voilà*, dat was dan hulder ⁽⁵⁾ leven....

(1) Firmenie = de naam van een voormalige grote fabriek in Bray-Duinen

(2) bretagne = mogelijke naam van een volksdans

(3) tegare = samen

(4) droeien = draaiden

(5) hulder = hun

Godewaarsvelde

Over twintig jaar, alleman ging gaan blauwen

Verteller: Trassart (°1903)

Opgenomen: 7 oktober 1964

Mijn ouders, *hé*,... m'n vader was van Spanje, van origine van Spanje, *espagnols*, *hé*.

Ah zo!

Je weet, dat dat hier... dat heeft hier nog Espagne geweest, *enee*, ... vroeger.

Ah?

Awel, z'n grootvader was een Spanjaard gebleven, van me ..., van m'n papa.

Allez!

Ja, en m'n moeder was van de Belgieken ⁽¹⁾.

Ah!

Ja-ze, en zijder ⁽²⁾ hielden daar een klein cafeetje, hier aan de frontieren ⁽³⁾, enne, m'n vader was zwingelaar ⁽⁴⁾. Je verstaat niet dat, zwingelaar? Dat is vlas zwingelen met de ... met de voet, *hé*. Hij en had azo een machientje, en hij kocht azo een gemet ⁽⁵⁾ vlas en hij zwingelde dat en ander... en toen achternaaf ⁽⁶⁾ hij ging gaan werken in de fabriek... en als hij dat een keer gedaan had, of ja, altemets ⁽⁷⁾ een keer bij een boer, *enee*, *Ah*, me zijn hier stijf naar van de frontieren ⁽⁸⁾. 't Heeft hier veel geblauwd ⁽⁹⁾ geweest, wel, wel, wel, over twintig jaar, alleman ging gaan blauwen, *hé*.

En wat blauwden ze?

Wel, toebak, *hé*,... ja, ik heb nog geweest naar Montargis van hier, met een auto toebak, met duust kilo.

Geblauwde toebak?

Ja, ja geblauwde toebak, en me betaalden dat toen twaalf frank aan de frontieren, en ginder we verkochten zevenentwintig frank, over Parijs, me hadden juist den dobbelen. Wel, 't heeft hier veel geblauwd geweest. De mensen leefden hier haast, haast al daarmee overtijd ⁽¹⁾, *enee*. 't Heeft toen een momentje gekomen, 't was dan een hennenblauwerij, hennen en kieks ⁽²⁾, wel, wel, en eiers. Tomme ⁽³⁾, me hebben d'r wij d'r altemets een keer uitgemeten hier ⁽⁴⁾, wel, wel. 't Was toen een goeie tijd, *enee*. 't Is een parochie, hier daarbij, *hé*, ... op vier kilometers. Ze namen ⁽⁵⁾ dat parochietje de Steenakker, maar 't is een... gehucht van Boeschepe, *ewel*, al de mensen, ze hebben elk een huizeke gemaakt met 't geld dat ze gewonnen hebben al blauwen en 't zijn d'r alsaan ⁽⁶⁾ tweehonderd huizekes, *enee*, azo te lande, al langs de frontieren...

(1) de Belgiëken = België

(2) zijder = zij

(3) de frontieren = de grens

(4) zwingelen = de kleine houtdeeltjes uit de vlasvezels slaan. In dit geval met een machine die met de voet werd aangedreven.

(5) gemet = oppervlaktemaat (ter plaatse ongeveer 45 are)

(6) achternaar = daarna

(7) altemets = soms

(8) me zijn hier stijf naar van de frontieren = we zijn hier heel dicht bij de grens

(9) blauwen = smokkelen

(10) overtijd = vroeger

(11) kieks = kuikens

(12) tomme = verdomme

(13) me hebben d'r wij d'r altemets een keer uitgemeten hier = we hebben hier soms wat uitgespookt

(14) namen = noemen

(15) alsaan = heel zeker

Meteren

Le Roi Albert met alle twee zijn knechten, die wandelen op de plage

Verteller: Pierre (°1895)

Opgenomen: 6 oktober 1964

Maar dat gebeurt nog als we een toertje gaan wandelen, meest nog in 't Fransche, de plage ⁽¹⁾, je weet wel dat, in de zomer, naar Malo, Bray-Dunes, De Panne...

Naar De Panne ook, ja...

Saint-Idesbalde, dat is den Belgique, *enee*. Mais ⁽²⁾ al wandelen in Saint-Idesbalde op de plage in 't jaar zeventien, ik heb daar de koning egengevonden ⁽³⁾.

Aha.

Albert premier met alle twee zijn knechten ⁽⁴⁾: Leopold...

Ja, ja, z'n zoon, ja.

En Charles, peins ekik, den tweeden.

Ja, en Marie-José.

Oui, *bah* ja, 't was een dochter *enee*, en den prince... Roi Léopold, ik en heb een keer gezien in leper, en heeft een keer gekomen naar leper, *gaww*; 't is twintig jaar geleden. Maar, ik heb daar hulder ⁽⁵⁾ vader gezien. le roi Albert met alle twee zijn knechten ⁽⁶⁾, die wandelen op de plage met een politiemann op een twintig, dertig meters bachten ⁽⁷⁾ hulder, en wijder ⁽⁸⁾ waren Franse soldaat gekleed, *enee*, en we hebben hem gesalueerd, den man, en hij heeft vriendelijk geantwoord. Maar ik heb het gevraagd egen ⁽⁹⁾ den politiemann. Ik twijfelde een beetje en ik zeggen dat moet de koning zijn. We hebben 't gevraagd: 'k zeggen "Is 't den koning?" - *Beh* ja. - We weten 't alsaan ⁽¹⁰⁾ nu. 't Was den

enigste keer, dat me ⁽¹⁰⁾ dien gezien hebben, zie je. En de koning was toen een jonkheid ⁽¹¹⁾ van een jaar of achttien oud. Ik was ik maar ... peinst een keer 't was heel zeker ... ik was ik tweeëntwintig jaar, hij moet nu zes- of zevenenzestig zijn.

- (1) de plage = het strand
- (2) mais = maar
- (3) egengevonden = tegengekomen
- (4) knechten = zonen
- (5) hulder = hun, hen
- (6) bachten = achter
- (7) wijder = wij
- (8) egen = tegen, aan
- (9) alsaan = altijd, in elk geval
- (10) me = we
- (11) jonkheid = jongeling (nl. Leopold III)

Rekspoede

Noch tafel noch stoel noch niemendalle

Vertelster : Gilberte (°1897)

Opgenomen: 28 november 1964

Awel, we hebben wijder ⁽¹⁾ daar drie, drie maanden gebleven in die schuur, *enee*, toen dan daar, *enee*, me ⁽²⁾ hebben toen voortgegaan naar Boeschepe, we zijn toen binnengegaan in een klein huisje, dat me nu nog altemets ⁽³⁾ bekijken als me passeren d'rbij...

Me passeren d'rbij nu.

Me passeren d'rbij ook altemets als we gaan gaan wandelen. Me hebben toen daar gegaan in dat huisje, me hadden daar noch pot, noch pan, noch stoof ⁽⁴⁾, noch taf'el, noch stoel, noch niemendalle. Me hadden daar een klein kamertje. Me hebben daar strooi gestrieveld ⁽⁵⁾ in dat klein kamertje, me hebben daar geslapen al in een reke ⁽⁶⁾, *enee*, de eerste nacht, niet ⁽⁷⁾ anders gedaan dan gekresen ⁽⁸⁾. 'k Weten dat nog wel, wè, niets anders gedaan of gekresen, *enee*. *Awel*, van daar 'k zijn ik toen voortsgegaan om te dienen ⁽⁹⁾ naar Cassel ⁽¹⁰⁾, *enee*. "André, ik en gaan ik niet

thuisblijven, 't is daaraan algelijk ⁽¹¹⁾ niets te doen, ik en gaan ik niet meer thuisblijven". En we hadden occasie ⁽¹²⁾ van de eigenaar van dat huizeke toen van een plekke ⁽¹³⁾ te krijgen naar Cassel, en we hebben wijder daar toen... en ik heb ik dan daar in gerocht ⁽¹⁴⁾, *enee*, maar ik zeggen, al inkomen daar in Boeschepe in dat huis, me hadden daar niet en ik weten nog wel, 't heeft een Engelsen gekomen met een achterberd van een karre van een boer om ons vuur te maken, om in brokken te slaan. "Julder en hebt niet", heeft hij gezeid, "Slaat dat in brokken". Maar we hebben het niet willen in brokken slaan, *enee*. Me zeiden voor reden ⁽¹⁵⁾: "Me mogen dat niet doen, dat is van de boeren, hé, me mogen dat niet hebben". En ze brachten zijder ⁽¹⁶⁾ "jam pots" gelijk of dat ze zeiden, overtijd ⁽¹⁷⁾, hé, confiturepotten en we kregen wijder vlees van hulder ⁽¹⁸⁾. We hadden wijder niet, *awel*, zo is onzen oorlog gepasseerd van ons...

- (1) wijder = wij
- (2) me = we
- (3) altemets = soms
- (4) stoof = kachel
- (5) strievelen = strooien
- (6) reke = rij
- (7) niet = niets
- (8) gekresen = geweend, gehuild
- (9) dienen = als dienstmeid werken
- (10) naar Cassel = in Cassel
- (11) algelijk = toch
- (12) occasie = de kans
- (13) plekke = werkplek
- (14) ik heb daar ingerocht (ingeraakt) = ik werd daar aangenomen
- (15) me zeiden voor reden = we gaven als reden op
- (16) zijder = zij
- (17) overtijd = vroeger
- (18) hulder = hen

Zegers-Kappel

't Is alle jaren 9 dagen, die beginnen de 14sten juillet

Verteller: Joseph (°1908)

Opgenomen: 7 april 1966

Hier, 't is alle jaren negen dagen (1), die beginnen, *eah*, de veertiensten juillet (2).

Oui.

Quatorze juillet, negen dagen, *enee*.

Ja, ja, maar voor welk een heilige?

Op den heiligen Bonaventure.

Bonaventure, en waarvoren wordt en-hij gediend (3)?

't Is meest om, 'k hebben, ik gelove, maar 't zijn veel mensen die gaan, ze doen kaarsjes branden, maar...

Ja, ja.

... je kan niet genezen al een kaars doen branden, *hé* ...

Nee.

Je moet het geloof hebben, en lezen (4), *enne*, reumatismen en al, zulke dingen, dikwijls ...

En komen ze hier ook dienen?

Hier op de parochie niet, maar 't schijnt, *eah*, in de Klokke daar, die er nog dikwijls mensen komen, azo, buiten tijden van de negen dagen...

Ja.

't Is daar entwaar (5) een mensche (6), die de sleutel heeft en dat is gekund (7). Ze gaan om de sleutel te halen en ze gaan om te dienen.

Een schone kapel?

't Is nog schoon, maar het begint oud komen (8) ook, *enee*.

Naar waar gaan ze hier nog gaan dienen. Bollezele?

Hier? Tot overal ...Bollezele op de Onze Vrouwe... maar ...

En Sinte Mulders (9)?

Sinte Mulders, *eah*, 'k heb ik nog horen klappen daarvan. Ik heb zelf nog geweest, maar je en hoort daarvan alzo niet meer klappen lijk overtijd (10). Overtijd, kijk, in het huis waar dat ik hier zijn, 't was hier een mensche (11) d'rin, 't waren twee oude jonge dochters eigenlijk, maar 't was een, ze deed maar dat (12). Ze ging rond aan (13) al de heiligen van de streek, *enee*, om te gaan dienen voor entwien (14), voor betaald zijn.

En naar waar trokken ze dan? En waarvoor?

Naar Soks, 't was Saint-Léger, om een best (15) tegen de... om de ogen, *eah*, ze gingen entwaar elders (16) om de koortsen. Ze gingen tot leper altemets (16), en al te voet, *enee*, al te voet. En je ging gij 's nuchtens (17), ze was voort van te vieren. En als je zelfs naar huis kwam 's avonds te zessen, te zevenen ... 't dependeerde waar dat ze geweest was : *enee*, als ze ver geweest was, ze was niet vroeg thuis, *wè*, en 's anderendaags weer daarachter.

En kosten ze daaraan bestaan (18)?

Wel, 'k en heb het ik nooit doen doen, 'k en weten niet, maar die mensen leefden hier algelijk (19), maar niet vet, *wè*.

Ze zijn recht naar den hemel waarschijnlijk? Onze Vrouwe heeft dat gelezen ...

Waarschijnlijk, ja... dat waren twee oude jonge dochters, en overtijd ze hadden stoelwijn (20) geweest in de kerk, en toen, ja, ze hebben rondgegaan om te dienen.

(1) negen dagen = novene (treeks van negen dagen waar-op men een heilige vereert om een gunst te verkrijgen)

(2) juillet = juli

(3) dienen = vereren, op bedevaart gaan

(4) lezen = bidden

- (5) entwaar = ergens
 (6) mensche = vrouwelijke vorm van "mens" in de betekenis van 'vrouw'
 (7) gekund = bekend
 (8) komen = worden
 (9) Sinte Mulders = Sint Mildreda (vereerd in een kapel in Millam)
 (10) overtijd = vroeger
 (11) ze deed maar dat = dat was het enige wat ze deed (het gaat hier om een professionele bedevaardster)
 (12) aan = naar
 (13) voor entwien = voor iemand
 (14) om een best = naar mijn beste weten, als ik het goed heb
 (15) ent waar elders = ergens anders
 (16) altemets = soms
 (17) 's nuchtens = 's ochtends
 (18) kosten ze daaraan bestaan = konden ze daarvan leven
 (19) algelijck = toch
 (20) stoelwif = vrouw die na een kerkdienst de stoelen weer ordelijk op rijen zet